Stadskerk Nijmegen (OCP), 8 januari 2023, Doop van de Heer,
voorganger: ds. Henk Gols (PKN)

[1e lezing: Jesaja 42,1-9] (Nieuwe Bijbelvertaling)
1 Hier is mijn dienaar, hem zal ik steunen,
hij is mijn uitverkorene, in hem vind ik vreugde,
ik heb hem met mijn geest vervuld.
Hij zal alle volken het recht doen kennen.
2 Hij schreeuwt niet, hij verheft zijn stem niet,
hij roept niet luidkeels in het openbaar;
3 het geknakte riet breekt hij niet af,
de kwijnende vlam zal hij niet doven.
Het recht zal hij zuiver doen kennen.
4 Ongebroken en vol vuur
zal hij het recht op aarde vestigen;
de eilanden zien naar zijn onderricht uit.
5 Dit zegt God, de HEER,
die de hemel heeft geschapen en uitgespannen,
die de aarde heeft uitgehamerd
met alles wat zij voortbrengt,
die de mensen op aarde levensadem geeft,
en levensgeest aan allen die daar verkeren:
6 In gerechtigheid heb ik, de HEER, jou geroepen.
Ik zal je bij de hand nemen en je behoeden,
ik neem je in dienst voor mijn verbond met de mensen
en maak je tot een licht voor alle volken,
7 om blinden de ogen te openen,
om gevangenen te bevrijden uit de kerker,
wie in het duister zitten uit de gevangenis.
8 Ik ben de HEER, dat is mijn naam.
Ik deel mijn majesteit niet met een ander,
noch de lof die mij toekomt met een beeld.
9 Wat eertijds werd voorzegd, is nu vervuld
en ik kondig jullie nieuwe dingen aan,
nog voor ze ontkiemen zal ik ze openbaren.

[Evangelie: Matteüs 3,13-37] (Nieuwe Bijbelvertaling)
13 Toen kwam Jezus vanuit Galilea naar de Jordaan om door Johannes gedoopt te worden.
14 Maar Johannes probeerde hem tegen te houden met de woorden: ‘Ik zou door u gedoopt moeten worden, en dan komt u naar mij?’ 15 Jezus antwoordde: ‘Laat het nu maar gebeuren, want het is goed dat we op deze manier Gods gerechtigheid vervullen.’ Toen

stemde Johannes ermee in. 16 Zodra Jezus gedoopt was en uit het water omhoogkwam, opende de hemel zich voor hem en zag hij hoe de Geest van God als een duif op hem neerdaalde. 17 En uit de hemel klonk een stem: ‘Dit is mijn geliefde Zoon, in hem vind ik vreugde.’

[overweging:]
Op Kerstmis komen wíj. In de Kerstnacht maken wij de beweging en verzamelen wij ons rond de kribbe, samen met de herders en in diezelfde nacht ook al, zegt de kerk van het Oosten, de drie wijze koningen. De herders komen met het geschenk van hun verwondering, de koningen met ‘goud, wierook ende mirre’. Maar op het feest van vandaag zijn wij het niet dit dichterbij komen maar is het Jezus zelf die op ons toetreedt.

In het evangelie naar Matteüs lezen wij niets over Jezus’ jeugd dan het summiere bericht dat zijn vader in Nazaret een huis vond. Jezus komt uit Nazaret in Galilea. Uit Galilea treedt hij vandaag uit het zwijgen naar voren, hij meldt zich op de plek bij de Jordaan waar Johannes doopt. Waar zich vele mensen hebben verzameld uit heel de omgeving. Daar opeens is hij. En hij wil door Johannes gedoopt worden. Hij wil het pertinent. Johannes probeert hem ervan te weerhouden: ‘Ik zou door jou gedoopt moeten worden, en dan kom je naar mij?’

Jezus treedt aan en blijkbaar weet Johannes meteen met wie hij te maken heeft. ‘Ik zou door jou gedoopt moeten worden.’ Dat hij er opeens is en dat hij herkend wordt — dat is Epifanie, het feest van de verschijning, dat op 6 januari en de zondag erna wordt gevierd en vervolgens nog enkele weken door blijft zingen.

Jezus wordt herkend. Maar waarvan dan herkent Johannes hem? Het antwoord van alle vier de evangeliën is helder: Jezus wordt herkend uit het Oude Testament. De eerste lezing in deze dienst en de psalm als antwoord daarop, vormen een greep uit oudtestamentische teksten waaraan Jezus herkend is toen hij aantrad daar bij de Jordaan om door Johannes gedoopt te worden.

Het Oude Testament is een totaalkunstwerk. Een bizarre bonte variatie die toch één geheel vormt. De veelkleurigheid is verwarrend — zoals schilderingen en muziek en gedichten verwarrend kunnen zijn, omdat je er eerst niets van snapt, omdat je er niet meteen greep op hebt, er geen houvast aan krijgt. Is het Oude Testament mooi? Nee niet altijd. Het is als een stad, als Nijmegen, met mooie plekken en duistere hoeken, oud en nieuw door elkaar, met doodlopende stegen en open pleinen. Met lelijke bouwsels maar ook fraaie architectuur uit verleden en heden. Uit het vele, uit het mooie en afstotende, uit het geweld en de vrede van het Oude Testament maakt zich bij aandachtige beschouwing een figuur los. Een menselijke gestalte. Een mens als wij, maar verder dan wij. Verdrietiger dan wij. Vreugdevoller dan wij. Bij stukjes en beetjes wordt die menselijke gestalte geschetst. Soms vang je er alleen een glimp van op. Dan opeens zie je een tekening met duidelijker contouren, opeens een herkenbaar gezicht, ogen, een mond, handen.

Volgens het Oude Testament zijn wij naar Gods beeld geschapen. Dat beeld is beschadigd geraakt. Wij die prachtig zijn bedoeld zien er vaak niet uit. Toch blijft het oerbeeld bewaard, de gestalte die God bedoeld heeft komt telkens weer naar boven. Door kieren en spleten, uit alle mislukking en schuld komt het beeld vol belofte hardnekkig naar boven. Het Oude Testament is de steeds weer nieuwe zoektocht naar wat verloren is gegaan maar terug te vinden is. Het prachtige, hoopvolle, liefdevolle beeld van waarachtig mens zijn is wonderlijk genoeg terug te vinden waar het het meest kapot is. Daar ligt het te wachten tussen de brokstukken. Als een gave van God blijft het beschikbaar.

De gestalte van de nieuwe, hoopvolle mens licht op in beschadigde figuren als Mozes, David, Jeremia. Niet in opgepoetste helden en getrainde krachtpatsers. Ook in het boek Jesaja vinden we treffende schilderingen van die vreemde figuur die is als wij en toch nog komen moet. De tweede helft van het Jesajaboek bevat vier ragfijne tekeningen van de zogenaamde ‘knecht van de Heer’. De eerste van de vier werd ons zo even gepresenteerd. Een tekening, een subliem lied, cultureel erfgoed van de mensheid van de bovenste plank, heldere spiegel van wat het is om mens te zijn. Wij krijgen een hoopvolle figuur te zien die licht verspreidt. Hoopvol is hij voor Israël en voor wereldwijd. Aan hem lezen wij af wat ‘recht’ is. Wat terecht van ons allen verwacht wordt. Hij schreeuwt niet. Goddank, hij schreeuwt niet. Het geknakte riet breekt hij niet af, de kwijnende vlam zal hij niet doven. Hij heeft iets sparends, iets reddends. Moe van alle grote woorden en van de alom gangbaar geworden leugens, wacht heel de wereld op zijn onderricht, zingt het lied.

Die reddende gestalte, die een licht is voor alle volken, wordt door God behoed, bij de hand gepakt. God vereenzelvigt zich met hem. Kijk, hier is hij die blinden de ogen opent, ingeklemden bevrijdt uit de kerker, wie in het donker zitten uit de behuizing waarin ze gevangen zijn!

Die hoopvolle figuur hoort bij het nieuwe dat God gaat doen — God, die principieel ieder ogenblik nieuw is. Heel het verwarrende Oude Testament met zijn licht en donker houdt de deur open naar voren. Gaat ervan uit dat de dingen en de mensen nieuw kunnen worden. Maakt van dat nieuwe eerste en zoveelste schetsen. Eerste en verbeterde versies.

En opeens dan daar Jezus aan de Jordaan. Die maar één ding wil: gedoopt worden door het water heen. De oversteek maken naar het nieuwe. ‘Niet doen!’, zegt Johannes. ‘Láát mij!’, is Jezus’ besliste reactie.

Gedoopt worden betekent het oude achter je laten. Wat is het oude dat Jezus achter zou moeten laten? Het is het oude, kapotte, schuldige, mislukte van een hele wereld. In die ene die nu aantreedt, die zich te midden van de velen meldt, wordt alles wat eerder en later mis is gegaan, wordt de zonde van de wereld weggedragen. Wij kennen dat: dat de ene soms zomaar de doorslag geeft, dat de keuze en zelfs de dood van de ene onverhoeds een kantelmoment bewerkt. Zoals de dood van de Iraanse Mahsa Amini bewerkt dat vele vrouwen (en mannen) zich nu vrij willen vechten. Één moet er zijn die gaat, die ‘alle gerechtigheid vervult’, die tot het einde, tot de uiterste consequentie doet wat nu gevraagd

wordt om de sprong naar het nieuwe te maken, uit het duister naar het licht, uit de beklemming naar de bevrijding. Gerechtigheid, dat is in de Bijbel al wat nu gedaan moet om goedheid en vreugde aan schepping en mensen terug te geven. Die goedheid en vreugde laten zich niet wegslaan, ze wachten. Maar er moet wel iemand zijn die de overtocht begint. Iemand door God zelf bij de hand gepakt. Door hem geroepen, door hem tot deze hoge taak bestemd.

Jezus daalt af in het water. Als hij uit het water opklimt ziet hij de Geest op zich neerdalen: de geest van de Eeuwige, een geest van wijsheid en inzicht, een geest van kracht en verstandig beleid, een geest van kennis en ontzag voor de Eeuwige (Jesaja 11:2). De uit het water verrezene ademt ontzag voor de Eeuwige. Dat de Geest neerdaalt, dat ziet hij zelf. Adembenemend ziet hij zijn doopgang bevestigd. En wij — wij horen een stem uit de hemel. Wij, op deze zondag bijeen, horen van buiten woorden zeggen. Uit de ruimte van de hemel en de ruimte van de kerk horen wij over deze verschenen messias woorden die wij niet bedenken maar door God zelf worden uitgeroepen: 'Dit is mijn geliefde zoon, in hem vind ik vreugde.'

Straks in het zondagslied begroeten wij deze gestalte, deze mens van God, die uit de hoop van het Oude Testament naar voren treedt, die uit de verwachting van een hele wereld naar voren treedt, en die nu door ons ontvangen wordt. Dat zondagslied zo dadelijk behoort tot het mooiste wat wij aan liederen hebben, zowel qua melodie als qua tekst. In vorige decennia is er vaak smalend over dat lied gedaan. Het zou te vroom zijn, te innig.

Het lied behoort tot de mystieke traditie van het christendom. Tekst en melodie zijn uit het eind van de 16e eeuw, van de hand van de lutherse predikant Philipp Nicolai. Hij schreef het lied kort na een gruwelijke pandemie, een pestepidemie die ongelooflijk veel slachtoffers maakte. Na die teistering dicht hij over Christus, de morgenster die opgaat. En stralend valt het licht ook 'bij mij' naar binnen. Christus is 'mijn liefste, ik zijn bruid.' In het lied begroet de kerk haar bruidegom. Het ik van het lied is het wij van de kerk. Maar ook ik persoonlijk 'treed hem zingend nader.' Hij is degene die 'het leven mij zal geven hoog daarboven,/ eeuwig zal mijn hart hem loven.' Leven wordt steeds weer aangevochten, nu hier dan daar wordt pijnlijk en dagelijks ervaren hoe het leven onder druk staat. Hoe de goedheid en de vreugde van het leven onder druk staan. Maar op de een of andere manier vertegenwoordigt Christus leven dat niet af te pakken is, dat 'hoog' bewaard wordt en beschikbaar blijft om telkens weer als nieuw te ontvangen. Dat ook voor Albaer Hillen, die gestorven is, zorgvuldig bewaard is gebleven.

Het liefdevolle lied van Philipp Nicolai tegen alle sterven in, te vroom? 'Nee', zei Dorothee Sölle — eigengereid, links, feministisch theologe, met wie ik ooit in La Paz, Bolivia, op Kerstavond vrome kerstliederen heb gezongen. 'Het kan me niet vroom genoeg', zei ze. Als het maar innigheid is die weet dat alles wat geschreven staat zich gretig ook op mij betrekt en mij roept en kracht geeft om in het dagelijkse leven het nieuwe aan te durven. Het nieuwe dat bevrijding betekent uit alles wat ons in een benepen en zuur en middelmatig

en afstandelijk en nietszeggend christendom en burgerdom gevangenhoudt. Geloven is innig, is vurig, is je roeping met hart en ziel en lijf als brood en wijn ontvangen, de hoge woorden horen als gewoon voor jou met je dagelijkse besognes bestemd en blij aanvaarden dat er met een mateloze liefde op je wordt gewacht.

Jezus meldt zich bij de Jordaan, het water van de vernieuwing, waarmee wij zo dadelijk zullen worden besprenkeld. Een oeroud ritueel zullen wij eerbiedig ondergaan, om opnieuw te weten dat ook wij ooit door de doop zijn heen gegaan en daarom bedoeld zijn om in het spoor van onze Heer dagelijks nieuw te worden, aanstekelijk, liefdevol, vurig. Tot heil van de wereld en tot eer van de Vader en de Zoon en de heilige Geest.

Henk Gols, henkgols@planet.nl